

Guds hjerte og menneskets sjel

Momenter til analyse av sjelesorgens teologiske og dynamiske egenart

Av Leif Gunnar Engedal

[Denne artikkelen ble første gang trykket i Tidsskrift for Sjelesorg nr. 2–3/1994.]

I. Introduksjon

Sjelesorg har vært en vital del av kirkens liv fra dens første dag. Hvorfor? Fordi menneskelivet er et sårbart og krevende prosjekt. Fordi troen på Gud ikke fjerner lidelsen og blåser problemene bort. Derfor har mennesker til alle tider søkt omsorg, støtte og livshjelp hos medmennesket: Et ansikt som åpner seg, et hjerte som har tid til å lytte, hender som strekker seg ut for å hjelpe. I dette møtet ansikt til ansikt ligger helbredelsens mulighet gjemt. I dette møtet mellom to mennesker venter Gud.

I dag møter jeg stadig mennesker som spør: «Hva er egentlig dette som dere kaller 'sjelesorg'? Er det en form for terapi? Snakker dere med folk om alle slags problemer? Eller dreier det seg bare om 'det religiøse' – om Gud og troen og evigheten?»

Det er ikke rart at man spør. Begrepet «sjelesorg» er i ferd med å bli et fremmed ord med temmelig uklare assosiasjoner. For oss som arbeider med sjelesorg som fag, rommer denne situasjonen viktige utfordringer. En av dem er denne: Å gjennomtenke sjelesorgens teoretiske egenart stadig på nytt, og ikke minst: utmeisle sjelesorgen i en fruktbar praksis.

Det er vårt mål i det følgende å bidra til en slik gjennomtenkning. Denne oppgaven er omfattende. Innenfor de gitte rammer må derfor flere viktige spørsmål ligge. Vår oppgave blir å framstille de strukturelle og innholdsmessige hovedelementer som etter vår vurdering tydeligst tegner konturene av det sjelesorgeriske arbeidets egenart.

Framstillingen er lagt opp som følger: Først markeres det overordnede perspektiv og den teologiske basis som vår refleksjon orienterer seg ut fra (pkt. II). Med bakgrunn i dette drøfter vi så sentrale elementer i forståelsen av den sjelesørgeriske relasjonens egenart (pkt. III). Deretter utfoldes og sammenfattes vårt overordnede perspektiv i en drøfting av to elementære anliggender som vi har kalt «nærhet til mennesker» og «troskap mot Gud» (pkt. IV).

II. Overordnet perspektiv: «Guds hjerte» og «menneskets sjel»

Det finnes mange definisjons-liknende forsøk på å uttrykke hva kristen sjelesorg «egentlig» er.¹ For vårt formål er imidlertid ikke «definisjonen» det mest fruktbare sted å starte. Derimot vil vi prøve å klargjøre et overordnet perspektiv som vår refleksjon orienterer seg ut fra.

2.1. Møtet mellom «Guds hjerte» og «menneskets sjel»

For å få fram dette perspektivet vil vi i det følgende anvende de to grunnmetaforene «Guds hjerte» og «menneskets sjel». Når innholdet i disse ekspliseres og den dynamiske relasjonen mellom dem klargjøres, tegnes konturene av de innholdsmessige og strukturelle hovedelementene i vår sjelesorg-forståelse.

Hva består altså den kristne sjelesorgens egenart i? Foreløpig kan vårt hovedanliggende uttrykkes slik:

Sjelesorgens opphav og basis er *den treenige Gud og hans gjerninger i verden*. Den sjelesørgeriske prosess sikter mot at de erfaringer som utgjør *menneskets faktiske livsvirkelighet* skal tydes, bearbeides og endres i møte med Guds skapende og forløsende gjerninger. Når dette skjer, møtes «*menneskets sjel*» (= menneskets faktiske livsvirkelighet) og «*Guds hjerte*» (= Guds skapende og forløsende gjerninger). Sjelesørgerens primære oppgave er å være en tjener for og formidler av dette møtet.

En slik foreløpig bestemmelse av sjelesorgens egenart er åpen for en rekke ulike utforminger både av sjelesorgens teologi og den praksis man utformer. I hvilken retning man går, vil avhenge av en rekke ulike faktorer. Dels vil det bestemmes av den type praktisk sjelesorgerfaring man har, dels av hvordan man forstår egenarten i den sjelesørgeriske relasjon, og ikke minst av de grunnleggende teologiske tradisjoner og personlige overbevisninger som motiverer og former det sjelesørgeriske engasjement.

Når vi skal klargjøre nærmere hva det innebærer å plassere sjelesorgen i det åpne spenningsfeltet mellom «Guds hjerte» og «menneskets sjel», er det derfor nødvendig og fruktbart å spørre etter hvilket gudsbilde et slikt prosjekt hviler på og hvordan menneskets livsverden tydes i lys av denne gudstro.

Jeg vil derfor gi en kortfattet og skissemessig framstilling av det innebærer når vi sier at troen på den treenige Gud er sjelesorgens basis og opphav. Lenger framme i drøftingen vil vi så komme tilbake til hva denne tro innebærer med henblikk på tydning og bearbeiding av menneskelig livserfaring (jfr. pkt. 3.3. og 4.2.).

2.2. Den sanne Gud og det virkelige liv

Det kan nok virke ganske abstrakt og «teologisk» å knytte det sjelesørgeriske arbeidet sammen med troen på den treenige Gud. For i den sjelesørgeriske praksis er jo alt engasjement rettet inn mot et bestemt menneskes praktiske og konkrete livssituasjon. Og det er vel tross alt et godt stykke vei fra den trinitariske teologien til hverdagslivets praktiske sorger og gleder?

Slike spørsmål er forståelige og sunne. Ingen er tjent med vidløftige teoretiseringer som sløver blikket for menneskers faktiske livsvirkelighet. Derfor vil jeg med en gang markere følgende: En teologi som svekker blikket for og engasjementet i menneskers konkrete livsverden, oppfatter jeg som en dårlig teologi, ganske ubrukelig i sjelesørgerisk sammenheng.

Når vi har markert bekjennelsen til den treenige Gud som basis i vår sjelesorg-teologi, har det bl.a. sammenheng nettopp med dette. Vi ønsker å motvirke tendenser til en abstraherende og/eller spiritualiserende «åndelighet» som verken tar menneskets konkrete liv eller bibelsk gudstro på alvor.

For dette formål er nettopp den trinitariske teologien særlig velegnet. For den hensetter oss ikke i en metafysisk himmel særdeles langt unna det jordiske livets prøvelser og kamper. Det motsatte er tilfelle! Troen på den treenige Gud forplikter sjelesørgeren radikalt i forhold til livet på jorda. Den løfter hele mennesket og alt menneskelig inn i Guds nærhet. Intet problem er for lite og ingen avgrunn for stor. For jorden og det som fyller den, verden og de som bor i den, alt hører Herren til (Sal 24).

Dette er «den dypeste grunn» som all kristen sjelesorg hviler i og bygger på: Gud bor i det høye og hellige, men er derfor ingen fremmed (Jes 57). For Han har slått opp sitt telt midt iblant oss (Joh 1). Han deler våre kår (Hebr 4; Fil 2). Han reiser seg mot uretten, bekjemper djevleskapen og dømmer synden. Han er ikke fjern fra lidelse og kamp, men naken og sårbar som et barn i en stall. Ikke uberørt av livets avgrunner, men med angstens rop på sine lepper. Ikke høyt hevet mot himmelen, men naglet til et kors på jorden. «Ikke lenger noen ugjerning uten Gud naglet fast; ikke lenger et kors uten Kristus» (P. Claudel).

Slik er Gud. Og slik skal sjelesorgen gjøre Ham kjent. Å nærme seg «Guds hjerte» betyr å møte *den jordvendte kjærlighetens kjempende Gud*. I dette møtet avsløres både den falske, himmelvendte «åndelighet» og den hovmodige, materialistiske «verdslighet». I stedet settes vi på sporet av den store sannheten

om livet. Vi utfordres til å bli seende og lyttende mennesker som følger Jesus Kristus på vei mot *et sannere jordisk liv*.

Den trinitariske teologien om «Guds hjerte» lukker altså ikke det sjelesørgeriske prosjekt inne i «de åndelige spørsmål» eller «den religiøse dimensjon». Derimot gis sjelesorgen her en tydelig forankring, og en klar (teologisk) identitet: Den kristne sjelesorgs opphav og grunn er den treenige Gud og hans gjerninger i verden. Den bærende sammenheng som sjelesorgen utgår fra og henviser til, er derfor også fellesskapet av de mennesker som bekjenner den treenige Guds navn («den kristne menighet»).^2

Denne forankring skal ikke «binde» sjelesorgen i en engstelig vaksomhet overfor sine egne grenser. Tvert imot skal den gjøre sjelesørgeren maksimalt fri i tjenesten for mennesker. Å lukke sjelesorgen inne i kirken eller avgrense den til bare å gjelde «de åndelige spørsmål», ville være ensbetydende med å svikte troen på den treenige Gud.

Sjelesorgen spør ikke etter stor eller liten tro, heller ikke etter «åndelige» eller «verdslige» problemer. Sjelesørgeren tar imot den som kommer. Så enkelt og så utfordrende er det. Maksimen «intet menneskelig er meg fremmed» er formodentlig ingen steder mer forpliktende og utfordrende enn i det fellesskap som er kalt til å tjene andre i den treenige Guds navn. Så lenge Guds favn åpner seg mot alle som strever og bærer tunge byrder, er den kristne sjelesorg forpliktet til å gjøre det samme.

Derfor er det også vårt mål å tegne konturene av en sjelesorgforståelse som (a) åpner seg i fullt alvor for kompleksiteten og motsigelsene i den menneskelige erfaring; (b) vektlegger et kontinuerlig arbeide med sikte på å utvikle sjelesørgerens evne til empatisk innlevelse og reflektert forståelse; (c) i dette arbeidet er forpliktet på og vil formidle troen på den treenige Gud som livets skaper og forløser.

III. Den sjelesørgeriske relasjonens egenart – et hermeneutisk perspektiv

Så langt har vi pekt på sentrale elementer i det overordnede perspektiv og det teologiske fundament som vår sjelesorgforståelse orienterer seg ut fra. Vi beveger oss nå et skritt nærmere den konkrete sjelesørgeriske situasjon, og retter oppmerksomheten mot den virkelighet som utfolder seg innenfor den sjelesørgeriske relasjon.^3

Alle som har noe erfaring, vet hvor dypt fascinerende den sjelesørgeriske samtale-situasjon kan være. Et uoverskuelig mangfold av tanker, følelser og erfaringer «flyter» i rommet mellom sjelesørger og konfident. Langsomt

bygges det opp en egenartet verden som bare de to deler. Denne verden vil vi i fortsettelsen kalle for «*mellom-rommets virkelighet*».

3.1. En hermeneutisk innfallsvinkel

Å skaffe seg innsikt i de prosesser som former «*mellom-rommets virkelighet*» er av grunnleggende betydning for sjelesørgeren. Når disse prosessene skal beskrives, kan man velge mange ulike typer innfallsvinkler. Hvilke som framstår som mest fruktbare, vil for en stor del avhenge av hvilken sjelesorg-forståelse man arbeider ut fra.⁴

Utgangspunktet for vår egen tilnærming i analysen av den sjelesørgerske relasjonens egenart kan uttrykkes slik:

Et fruktbart sjelesørgersk arbeide forutsetter en sakssvarende forståelse av konfidentens konkrete livssituasjon («menneskets sjel»). Av dette følger at et helt sentralt spørsmål i drøftingen av sjelesorgens egenart må bli følgende: Hva betyr «en sakssvarende forståelse» i sjelesørgersk sammenheng, og hva kjennetegner den prosess som leder fram mot en slik forståelse?

Når vi spør på denne måten, nærmer vi oss «*mellom-rommets virkelighet*» vesentlig under en *hermeneutisk* synsvinkel.⁵ Vi ønsker å undersøke vilkårene for gyldig forståelse slik disse møter oss i rammen av den sjelesørgerske relasjon. Det er da viktig å merke seg at en slik fokusering på «forståelsen» ikke innebærer en teoretiserende eller intellektualistisk vridning i det sjelesørgerske arbeidet. Det den hermeneutiske tilnærming derimot framhever, er følgende: Uten en sakssvarende forståelse både av konfidentens problemsituasjon og av det dynamiske samspillet mellom sjelesørger og konfident, er vilkårene for et fruktbart sjelesorgarbeide ikke til stede.

I fortsettelsen vil vi peke på tre forhold som etter vår vurdering er vesentlige med tanke på sjelesørgers møte med konfidentens liv.

3.2. Forståelse og innlevelse: dynamisk interaksjon mellom to livsverdener

I den sjelesørgerske samtale er all oppmerksomhet og energi rettet inn mot å forstå og bearbeide medmenneskets livssituasjon. Konfidentens liv er i fokus, ikke sjelesørgers. Det er sjelesørgers oppgave å lytte til det konfidenten har på hjertet. I utgangspunktet er denne lyttende innlevelse så åpen som mulig. Alt konfidenten kjenner at det er viktig å meddele, blir tatt imot.

Men samtidig som sjelesørgeren tilstreber en slik maksimal åpenhet mot den hjelpsøkendes egen beskrivelse, foregår det uunngåelig en annen og i en viss forstand motsatt rettet prosess: I sjelesørgers bevissthet framstår nemlig ikke alt som fortelles som like vesentlig. Visse ting fokuseres mens andre ting glir unna. Noen typer hendelser rykker i forgrunnen, visse følelser og reaksjoner får mye oppmerksomhet, mens andre skyves ut i periferien.

Spør vi etter hva som styrer denne seleksjons-prosessen i «mellom-rommets virkelighet», rykker sjelesørgerens person og det dynamiske samspillet mellom konfident og sjelesørger inn i sentrum for interessen. Følgende allmenne synspunkt er av grunnleggende betydning for en sakssvarende forståelse av det sjelesørgeriske arbeidet:

«Mellom-rommets virkelighet» bygges aldri av konfidentens erfaringsmateriale alene. Den innsikt og forståelse som de to arbeider seg fram til, framstår alltid som resultat av en *dynamisk interaksjon* mellom *begges* erfaringsverdener. Hva det tales om og hva det ties med, hva som får mye oppmerksomhet og hva som forsvinner i bakgrunnen, vil alltid influeres av de erfaringer og kunnskaper som sjelesørgeren bringer med seg inn i den konkrete samtale.

Den hermeneutiske filosofien gir oss her et begrepsmessig verktøy som er relevant og nyttig også i sjelesørgerisk sammenheng. Vi tenker her særlig på begrepene «forut-forståelse» og «erkjennelsesledende interesse».⁶ Poenget er å bevisstgjøre følgende: De kunnskaper og innsikter vi allerede har tilegnet oss («forut-forståelsen») og de grunnleggende interesser som styrer oss i møte med konfidentens liv («den erkjennelsesledende interesse»), vil uunngåelig legge bestemte føringer på vårt arbeide med å forstå det andre menneskets livssituasjon. Dette forholdet må ikke betraktes som en form for «handicap» med tanke på å nå fram til en mest mulig sakssvarende forståelse av konfidentens livsverden. Snarere dreier det seg her om et fundamentalt kjennetegn ved menneskets erkjennelse overhodet: I våre forsøk på å vinne innsikt aktiviseres alltid vår egen erfaring. Det bildet sjelesørgeren danner seg av det andre mennesket situasjon tematiserer derfor aldri utelukkende konfidentens liv, men indirekte alltid også sjelesørgerens eget.

Saken kan tydeliggjøres ved hjelp av en analogi: Jeg ser for meg to bilder av samme person. Det ene er tatt i en passfoto-automat, det andre er skapt av en dyktig portrett-maler. Når jeg betrakter dem ved siden av hverandre, har jeg ingen problemer med å se at det dreier seg om samme person. Samtidig er bildene svært ulike. Hvorfor? I det ene tilfellet er bildet laget gjennom et upersonlig, teknisk medium: Passfotoet gjengir ansiktet slik det «objektivt» så ut i det øyeblikk blitzlyset blinket. I det andre tilfellet framstår bildet som resultat av en skapende prosess: Kunstneren etablerer en personlig relasjon til det andre mennesket. Han anvender sin egen erfaring og sitt eget «temperament» i forsøket på å gripe vesentlige trekk ved det andre menneskets personlighet. Og hva blir resultatet? Hvilket bilde gir det mest sannferdige uttrykk for den personen som er avbildet? Dreier det seg om et godt portrett, er svaret ikke vanskelig. Selv

om fotoet har den mest korrekte gjengivelse, er det maleriet som gir det mest sannferdige bildet. Det er forskjell på å formidle «det korrekte» og å tale sant. Poenget er altså dette: Sjelesørgeren er som portrettmaleren. I arbeidet med å forstå det andre menneskets egenart, engasjeres hun/han alltid med sin egen. «Mellom-rommets virkelighet» er en dynamisk og foranderlig *fellesverden*.

Det er et sentralt mål for sjelesorgen at denne fellesverden preges av størst mulig trygghet og åpenhet i relasjonen, og en mest mulig sakssvarende forståelse av konfidentens liv. I arbeidet framover mot en slik forståelse spiller en rekke ulike faktorer inn. Vi vil peke på to dimensjoner som henger nært sammen, og som er særlig viktige i denne sammenheng:

For det første gjelder det de begreper og tolknings-kategorier som former sjelesørgerens forut-forståelse («de kognitive mønster» – pkt. 3.3.). For det andre gjelder det de emosjonelle og personlighetsmessige faktorer som former sjelesørgerens person i interaksjonen med det andre menneske («de emosjonelle mønster» – pkt. 3.4.). Det er når de kognitive og emosjonelle dimensjoner tas på alvor og spiller sammen at målsettingen for den sjelesørgeriske prosess kan virkeliggjøres.

3.3. Forståelse og kunnskap: «de kognitive mønster» i den sjelesørgeriske relasjon

Et av de elementene som på grunnleggende måte bidrar til å forme «mellom-rommets virkelighet», er uten tvil knyttet til de kunnskaper sjelesørgeren har tilegnet seg og den forståelse av det menneskelige livets egenart som disse kunnskapene bidrar til å forme. I fortsettelsen kaller vi disse kunnskapsbaserte strukturer for «*de kognitive mønster*».

Et eksempel: En kristen kvinne i 20-årene plages av mye skyldfølelse, spenninger i kroppen og nedstemthet. Om nettene våkner hun ofte med angst på grunn av drømmer med sterke voldsscener og obskøne bilder. Tenk deg at hun i to ulike sammenhenger møter to forskjellige sjelesørgere: Den ene er i sin grunnforståelse preget av en «psykoanalytisk tenkning om menneskelivet». Den andre har fått sine kognitive skjema preget av en ytterliggående karismatisk teologi med sterk vekt på åndsmakter, demoner og «åndelig krigføring». Vi skjønner uten videre at «mellom-rommets virkelighet» vil bli svært forskjellig i de to tilfellene. Den ene vil i kraft av sine «kognitive mønstre» være tilbøyelig til å tolke kvinnens problemer i lys av kategorier som «seksualitet»/«aggresjon»/«drift»/«fortrengning» m.m., mens den andre vil forstå kvinnens situasjon i lys av kampen mellom Gud og Satan eller mellom onde og gode åndsmakter.

Eksemplet illustrer tydelig nok at heller ikke den åpent lyttende innlevelse utfolder seg i et a-teoretisk rom. «De kognitive mønster» former vår forståelse av det vi møter. Vi kan ikke i en slags iver etter å møte det andre mennesket mest mulig nakent og fordomsfritt, ganske enkelt «kle av oss» de grunnleggende tolknings-kategorier som vi ordner våre erfaringer gjennom.⁷

Når betydningen av kunnskapen og «de kognitive mønster» blir framhevet på denne måten, melder selvsagt dette spørsmålet seg: Hvilken type kunnskap dreier det seg om, og fra hvilke kilder kan den hentes?

For sjelesorgen er dette et meget viktig spørsmål. Det er avgjørende at sjelesørgeren i denne sammenheng tar den teologiske innsikt og refleksjon på alvor og lar den forme grunnstrukturene i «de kognitive mønster». Hvis ikke dette skjer, blir det umulig å tyde og bearbeide menneskelig erfaring i lys av den livstydning som den kristne gudstro gir. Samtidig er det klart at «de kognitive mønster» aldri kan bygges av bibelsk/teologisk kunnskap alene. En rekke typer av erfaringsbasert menneskekunnskap må også bygges inn i «de kognitive mønster» som sjelesørgeren anvender. Den edle kunst og det krevende arbeide er knyttet til å få den empiriske kunnskapen og den åpenbaringsbaserte innsikten til «å spille sammen» innenfor de kognitive mønster på en slik måte at begge egenart og integritet respekteres.⁸

I fortsettelsen vil vi utdype noe mer disse to hovedformene av kunnskap som former «de kognitive mønster» i den sjelesørgeriske prosess.

(1) Den åpenbaringsbaserte gudskunnskapen – «de kognitive mønstrenes» grunnstruktur

I og med vårt overordnede perspektiv (jfr. pkt. II) er allerede noe avgjørende sagt om «de kognitive mønster» som ligger til grunn for det sjelesørgeriske arbeidet: De grunnleggende tolknings-kategoriene er knyttet til og hentes fra den livstydning og det menneskebilde som følger av den kristne gudstro.

I opparbeidingen av de elementære tolkningsperspektivene kommer altså sjelesørgeren i en viss forstand til dekket bord. De fundamentale strukturene som ordner og tyder menneskets liv og «mellom-rommets virkelighet» framstår ikke som resultat av individets skapende erkjennelsesevner. Snarere er det slik at sjelesørgeren – i kraft av sin tilhørighet til den kristne kirke – «trer inn i» visse grunnleggende tolkningsperspektiver som så skal anvendes i arbeidet med å nå fram til en mest mulig sannferdig innsikt i møte med den konkrete livserfaring.

Dette betyr selvsagt ikke at det subjektivt-skapende element eller den personlige frihet og ansvarlighet oppheves. Derimot betyr det at det etableres et bestemt grunnmønster i den «forut-forståelse» som ligger til grunn for det sjelesørgeriske arbeidet. Dette gir visse normative «føringer» i arbeidet, samtidig

som det gir stort spillerom for frihet og forskjellighet i den konkrete forståelse av en bestemt livsproblematikk.

Vi kan i denne sammenheng ikke gi en mer uførlig beskrivelse av disse «kognitive mønstre» i sjelesørgerens forutforståelse. Vi vil allikevel antyde retningen på vår tankegang slik at det prinsipielle poenget kan bli noe tydeligere. Denne retningsangivelsen framkommer altså når vi spør etter innholdet i de grunnleggende tolkningskategoriene som sjelesorgen tyder konfidentens livsverden i lys av. Følgende momenter vil da bl.a. aktualiseres:

- (a) Den kristne sjelesørgers tolkningshorisont er grunnleggende bestemt av troen på den treenige Gud som verdens Skaper og Gjenløser. Som vi har sett er denne gudstro ikke et metateoretisk abstraktum. Den vender seg tvert imot med styrke mot jorden, og løfter fram en bestemt grunnnydning av den menneskelige livsvirkelighet.
- (b) Denne tydning er uløselig knyttet til inkarnasjonen. I Jesu Kristi liv gjør den treenige Gud sin nyskapende gjerning til frelse for verden. I denne gjerning viser Han verden hvem Han selv er, og (samtidig) hvordan det sanne menneskets liv «ser ut». Bibelens «store fortelling» om Jesus er derfor sjelesorgens stadig tilbakevendende grunn-fortelling. Her møter sjelesørger og konfident det sanne bilde av Gud og samtidig den endegyldige tydning av menneskets livsvirkelighet.
- (c) Den livstydning som den kristne grunn-fortelling impliserer, kan beskrives i relasjon til fire elementære tolknings-perspektiver: «skapelsen», «synden», «forsoningen» og «fullendelsen». Det hører med til sjelesørgerens oppgave å tyde og bearbeide konfidentens livshistorie og «mellom-rommets virkelighet» i lys av disse elementære perspektivene.⁹

De teologiske tolknings-kategoriene som hermed er antydnet, er eksempler på sentrale grunnelementer i den «forut-forståelse» som sjelesørgeren bringer med seg i sitt arbeide. I kraft av disse får sjelesørgeren et bestemt tolkningsperspektiv som gjør det mulig å bearbeide konkret livserfaring med basis i en kristen livstydning.

(2) Den erfaringsbaserte menneskekunnskapen – «de kognitive mønstrenes» delstrukturer

Den åpenbaringsbaserte kunnskapen som vi har omtalt ovenfor, lever aldri alene. Den er språklig, sosialt og historisk formidlet, og lever derfor sammen med en rekke andre typer kunnskap basert på menneskelig erfaring og innsikt.

En slik erfaringsbasert kunnskap spiller utvilsomt en vesentlig rolle i det sjelesørgeriske arbeidet. Vi vil peke på to ulike erkjennelses-kontekster der denne kunnskapen formidles.

(a) Morsmålet og livserfaringen:

At morsmålet (språket) og livserfaringen utgjør to primære kilder til kunnskap om livet, er hevet over tvil. Når jeg lærer å snakke og føres inn i språkets verden, blir jeg samtidig delaktig i et grunnleggende sett av erfaringsbaserte kunnskaper. Morsmålet vever meg inn i det store sosiale og kulturelle fellesskap. Gjennom språkets begreper og strukturer får jeg del i kognitive mønster som tyder virkeligheten og skaper meningsgivende sammenhenger i mine opplevelser.¹⁰

Dette danner siden basis for det voksne menneskets refleksjon over egen livserfaring. En slik bearbeiding kan åpne nye dører mot en fordypet innsikt i menneskelivets eksistensielle vilkår. I sjelesørgerisk sammenheng kan neppe noe erstatte den innsikt som en rik livserfaring kan gi det ettertenksomme mennesket: Den åpne kontakten med hverdagens store og små tildragelser, den indre dialogen med egne tanker og følelser, samtalen med nære venner, opplevelser i møte med litteratur, musikk o.l. – alt sammen åpner muligheter for innsikter av største betydning for det sjelesørgeriske arbeidet.

(b) Den vitenskapelige innsikt og refleksjon:

Den vitenskapelige innsikt opparbeides med basis i systematisk utviklet og metodisk sikret undersøkelse av ulike typer menneskelig adferd.

Kanskje er det slik at både det tematiske fokus og den dynamiske egenart i den sjelesørgeriske relasjonen gjør det særlig nærliggende å vende oppmerksomheten mot de innsikter som psykologisk og psykoterapeutisk forskning utvikler.¹¹ I lys av det overordnede perspektiv som vi har lagt for vår analyse, er det i denne sammenheng grunn til å understreke følgende:

Når sjelesorgens målsetting er knyttet til møtet mellom «menneskets sjel» og «Guds hjerte», innebærer det at sjelesørgeren i utgangspunktet er forpliktet på å møte «menneskets sjel» med åpenhet og dyp respekt. Sjelesørgeren må være og handle slik at relasjonen til konfidenten preges av lyttende innlevelse og reflektert forståelse. I dette arbeidet kan sjelesorgen ikke unnvære den kunnskap og refleksjon som f.eks. psykovitenskapene forvalter. Sjelesørgerens «kognitive mønster» må altså også informeres og formes av relevante kunnskaper og forståelsesformer hentet fra empirisk/klinisk vitenskap.

Dette vil være av stor betydning i møte med en rekke konkrete sjelesørgeriske tema (f.eks.: sorg-prosesser, kriser, mishandlings-problematikk, skyld-reaksjoner, seksuelle problemer etc.). Det samme vil være tilfelle når det gjelder en mer allmenn forståelse av f.eks. menneskelig utvikling («utviklingspsykologi») og det religiøse livets egenart («religionspsykologi»).

Tilsvarende vil typer av psykoterapeutisk innsikt kunne ha avgjørende betydning med tanke på sjelesørgerens forståelse av de følelsesmessige prosesser som utspiller seg i relasjonen mellom sjelesørger og konfident.¹²

Selvsagt er det verken mulig eller nødvendig for enhver sjelesørger å arbeide seriøst og systematisk med de kunnskaper som her finnes. Men det sjelesørgeriske fagmiljø som helhet forsømmer seg etter vår vurdering alvorlig hvis det unnlater å gjøre det. Det ville smake av menneskelig arroganse og dessuten vitne om en problematisk teologi dersom man demonstrativt snudde ryggen til de erfaringer og innsikter som her finnes.¹³

At en seriøs innforlivelse i f.eks. psykoterapeutisk kunnskap og tenkemåte rommer muligheter for avsporing og «forførelse» av det sjelesørgeriske prosjekt, kan ikke benektes. Dette kan imidlertid ikke brukes som argument mot det helt nødvendige og fullt ut legitime forsøket på en sakssvarende og teologisk begrunnet anvendelse av psykologisk innsikt i sjelesørgerisk sammenheng.¹⁴

Først når «de kognitive mønstre» forener i seg den åpenbaringsnormerte («teologiske») og den erfaringsbaserte («empiriske/kliniske») innsikten, kan sjelesørgeren nå fram til en sakssvarende forståelse av konfidentens livsverden. Å spille de to typer av kunnskaper ut mot hverandre eller å etablere dem i to adskilte verdener, innebærer i realiteten å øve vold mot «menneskets sjel». En sjelesorg som gjør dette, kan derfor ikke samtidig være en sannferdig tjener for møtet mellom «menneskets sjel» og «Guds hjerte».

3.4. Forståelse og følelse: «de emosjonelle mønstre» i den sjelesørgeriske relasjon

En samtale mellom to mennesker rommer aldri bare en utveksling av tanker, ord og meninger. Både ansiktet, kroppen og språket formidler en understrøm av følelser. Vi kjenner intuitivt at noen gjør oss trygge og åpne i kommunikasjonen, mens forholdet til andre lukker seg i ufrihet og distanse.

I sjelesørgerisk sammenheng er det av største betydning å være oppmerksom på disse forhold. Når vi spør etter vilkårene for en fruktbar sjelesørgerisk relasjon og etableringen av en sakssvarende sjelesørgerisk forståelse, er det derfor også nødvendig å rette oppmerksomheten mot de holdninger og følelsesmessige prosesser som former og fargelegger «mellom-rommets virkelighet».¹⁵

(1) Den åpent lyttende innlevelse: en følelsesladet prosess

Sjelesørgeren vil ofte møte mennesker i krisepregede livssituasjoner. Når konfidenten nærmer seg de mest smertefulle livserfaringene, vil derfor «mellom-rommets virkelighet» fylles av vonde og vanskelige følelser: Kanskje mye gråt,

kanskje dyp fortvilelse eller sterk aggresjon, kanskje angst eller skam eller skyld eller sorg.

Det er sjelesørgerens oppgave å lytte til og ta imot slike følelser. Når dette skjer blir det tydeliggjort at den lyttende innlevelse ikke bare er en «teori-ladet», men også på eminent vis *en følelser-ladet prosess*. Dersom sjelesørgeren frykter de følelser konfidenten bærer eller søker å unngå dem, vil muligheten for fruktbart sjelesorgarbeide ofte spoles. Det er ikke mulig å forholde seg på en god måte til «menneskets sjel» uten å forholde seg til de intense og ofte motstridende følelser som fyller denne sjel. Konfidenten kan ikke bearbeide smertepunktene i sin egen livserfaring hvis ikke sjelesørgeren er i stand til å møte de følelser som omgir og uttrykker denne erfaring.

Her aktualiseres altså «de emosjonelle mønster» i sjelesørgerens egen person: Måten konfidentens emosjonelle reaksjoner kommer til uttrykk på – hva som får mye oppmerksomhet, hva som neddempes, oversees eller fortrenses – vil alltid også gjenspeile egenarten i sjelesørgerens eget følelsesliv. I konfidentens gråt eller fortvilelse eller aggresjon vil sjelesørgeren høre gjenlyden av egne erfaringer med de samme følelsene.¹⁶

Dette åpner muligheten for gjenkjennelse og forståelse, men det rommer også muligheten for forvrengning og misforståelse. Hva som avgjør om resultatet blir det ene eller det andre, vil nok variere. Vi vil her peke på et allment forhold som etter vår vurdering er av stor betydning.

(2) Følelsmessig selvinnsikt og åpenhet

Skal det sjelesørgeriske arbeidet bli fruktbart, må «mellom-rommets virkelighet» ta form av et åpent emosjonelt rom som tåler tyngden og kraften i de følelser som konfidenten bærer. Dersom «mellom-rommets virkelighet» blir et dødt og lukket rom der følelsene er forvist eller fortrenget, er det fruktbare sjelesorgarbeidet truet. Det samme vil være tilfelle dersom sjelesorg-relasjonen tar form av et forvirret og kaotisk rom der ingen vet med sikkerhet hvem som «eier» hvilke følelser.

For å motvirke slike destruktive muligheter bør bl.a. følgende momenter bevisstgjøres og bearbeides i skoleringen av sjelesørgere:

(a) I den antropologi som sjelesorgen legger til grunn for sitt arbeide, må følelsenes fundamentale betydning for menneskelig livskvalitet og troserfaring understrekes. Det emosjonelle livet må framheves som en grunnleggende del av Guds gode skaperverk og derfor som en virkelighet mennesket er kalt til å utforske og forvalte (1 Mos 1–2).

I mange miljøer mangler det ennå mye på at det emosjonelle livet verdsettes i tråd med dette, og gis rimelige utviklingsmuligheter. Derfor møter også sjelesørgeren mange mennesker som lider under et fremmedgjort forhold til sin egen emosjonalitet: Følelseslivet er en nokså udifferensiert og uhåndterlig «klump» omgitt av mye usikkerhet og nesten uten språk. At dette kan skape store belastninger både med tanke på personens forhold til seg selv, til nærstående medmennesker og til Gud, sier seg selv.¹⁷

(b) Den utbredte lidelsesform som har sammenheng med et fremmedgjort forhold til eget følelsesliv, kan bare bearbeides på fruktbar måte i sjelesorgen dersom sjelesørgeren selv lever i et annet og åpnere forhold til sitt eget følelsesliv. De sentrale stikkord i denne sammenheng må være åpenhet, selvinnsikt og *modning*. Det dreier seg her i realiteten om tre alen av samme stykke: Det er når jeg våger å være åpen på mine egne følelser at jeg vinner innsikt i mitt eget følelseslivs dynamiske og innholdsmessige eiendommeligheter. Og det er når denne prosessen pågår at mitt emosjonelle liv kan modnes.

En slik form for egen-utvikling kan ikke skje i enerom. Sjelesørgerens dialog med seg selv og sine egne reaksjoner er nødvendig, men ikke tilstrekkelig. Åpenhet, selvinnsikt og modning forutsetter sannferdig samtale med andre. Uten andres delaktighet – uten innsyn og tilbakemelding, uten oppmuntring, korreksjon og konfrontasjon – trør vi helt sikkert feil i utforskningen av våre egne følelsesmessige reaksjoner. Også her stilles vi derfor overfor betydningen av veiledning.¹⁸

Vi kan nå sammenfatte hovedmomentene i vår analyse så langt: I den dynamiske interaksjonen mellom sjelesørger og konfident bidrar begge livserfaring til utformingen av «mellom-rommets virkelighet». Egenarten i og samspillet mellom de kognitive og emosjonelle «mønster» i sjelesørgerens «forut-forståelse» bestemmer langt på vei både kvaliteten på den sjelesørgeriske relasjon, den forståelse av konfidentens livssituasjon som etableres, og de muligheter for bearbeiding og endring som sjelesorgarbeidet gir.

IV. Når veiene møtes: nærhet til mennesker – troskap mot Gud

Vi kan nå avrunde og sammenfatte vår sjelesorg-forståelse. For det formål vil vi først rette blikket mot en bibelsk fortelling som på uforliknelig måte peker hen mot sentrale strukturelle og innholdsmessige elementer i den kristne sjelesorg:

To mennesker er på vei mot Emmaus. En vandring i fortvilelse mot en mørklagt framtid. Et tredje menneske dukker opp. Han slår følge med de to. Lytter seg inn mot dere fortvilelse. Vandrer i taushet som en fremmed. De kjenner ham ikke. Ikke før vandringen går mot slutten. Ikke før de har øst ut all sin sorg og sitt sinne. Da trekkes forhenget til side. Da taler den tause. Da får de to vandrerne se hvem han er (Luk 24, 13–35).

Hva sier fortellingen? I vår sammenheng særlig dette: Å være sjelesørger er å være følgesvenn og veileder. Å gå et stykke vei sammen med den andre. Å tie. Å lytte seg innover mot den andres smerte. Å tyde tegnene som varsler Guds nærvær. Å speide framover mot «Emmaus», den time da Jesus trer ut av tausheten. Der han viser sitt ansikt, og deler brød og vin.

I dette møtet møtes «Guds hjerte» og «menneskets sjel». Her tydes og forvandles vår egen livsvei i møte med Han som *er* veien og går den sammen med oss.

Hvordan kan sjelesørgeren bli en tjener for dette møtet? To perspektiver rykker i forgrunnen: «nærhet til mennesker» og «troskap mot Gud». Sviktes et av dem, forvrenges sjelesorgen enten i sekulariserende eller i spiritualiserende retning. Begge deler innebærer i så fall et svik mot inkarnasjonen og den trinitariske gudstro. Når begge to fastholdes både prinsipielt og praktisk, åpnes derimot det «rom» der sjelesorgens teologiske og dynamiske egenart lever.

4.1. Nærhet til mennesker: møtet med «menneskets sjel»

Hvordan forholder sjelesørgeren seg til den mangfoldige og motsigelsesfylte virkelighet som åpner seg i den sjelesørgeriske samtale? Vi vil peke på fire momenter:

(a) Hele mennesket og alt menneskelig

Den kristne gudstro vender sjelesørgerens liv mot jorden og sier: Her skal du tjene. Denne virkelighet skal du møte. Dette mennesket skal du ta imot.

Dette har bestemte følger for det sjelesørgeriske arbeidet: Å møte «menneskets sjel» betyr ikke å konsentrere seg om «de åndelige spørsmål» eller spesielle problemer i «den religiøse dimensjon». En sjelesørgerisk praksis som svekker blikket for menneskers sosiale, materielle og emosjonelle nød, oppfatter

vi som problematisk. For sjelesorgen jakter ikke på «det religiøse», men den strekker seg mot det Kristus-like: Åpenheten mot alle som strever og bærer tunge byrder (Matt 11). Åpenheten mot hele mennesket og alt menneskelig. Den vei som fører nærmere «Guds hjerte» kan aldri gå utenom «menneskets sjel».

(b) Å finne den andres pulsslag

Den som skal være følgesvenn og veileder må først finne den andres vei, vandre i den andres tempo og se det den andre ser. Hvis ikke sjelesørgeren finner den andres pulsslag, bygger det sjelesørgeriske prosjekt på sand. Før eller siden faller «mellom-rommets virkelighet» sammen, og den felles vandring stopper opp i ufruktbart ødeland.

Ingen har påpekt dette poenget sterkere og mere innsiktsfullt enn Søren Kierkegaard: «*At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor han er, og begynde der. Dette er Hemmeligheden i al Hjælpekunst ... For i Sanhed at kunde hjælpe en Anden, maa jeg forstaae mere end han – men dog vel først og fremmest forstaae det, han forstaaer. Naar jeg ikke gjør det, saa hjælper min Mere-Forstaaen ham slet ikke. Vil jeg alligevel gjøre min MereForstaaen gjældende, saa er det fordi jeg er forfængelig eller stolt, saa jeg i Grunden istedetfor at gavne ham egentligen vil beundres av ham. Men al sann Hjælpen begynder med en Ydmygelse; Hjælperen maa først ydmyge sig under Den han vil hjælpe og herved forstaae, at det at hjælpe ikke er at være den Herskesygeste, men den Taalmodigste ...*»¹⁹

(c) Den empatisk lyttende innlevelse

Det finnes ingen annen vei til virkelig forståelse av det andre menneskets livsverden enn den som åpnes av den empatisk lyttende innlevelse. Knappt noe er mer velgjørende for «menneskets sjel» enn å erfare at det andre mennesket ikke bare hører på det som blir sagt, men møter meg med lyttende innlevelse. Hvordan kan dette skje?

Evnen til å lytte kan styrkes og utvikles gjennom innøvelse av bestemte metoder og teknikker. Men viktigere enn metoder og teknikker er allikevel sjelesørgerens person: Den empatisk lyttende innlevelse utfoldes ikke primært ved hjelp av bestemte metodiske knep, men gjennom hele personlighetens engasjement i det andre menneskets livssituasjon. Det lyttende menneske er ikke først og fremst aktivisert med sine ører, men åpent nærværende med sin livserfaring. Jeg «hører» nok med ørene, men jeg «lytter» med det liv jeg har levd.

Dette gir oss et viktig perspektiv: «Empati» handler om evnen til å være nær hos og delaktig i andres følelser og opplevelser. Skal dette kunne skje, forutsetter det sjelesørgerens evne til å være nær hos sine egne følelser og opplevelser. Å utvikle evnen til empatisk innlevelse vil derfor alltid implisere bearbeiding av egen livserfaring.

(d) Den sokratiske dialog

Mennesker kommer ofte til sjelesorg fordi de har kjørt seg fast i sin egen livserfaring. De lever med konflikter og bærer på problemer, men vet ikke hvordan de skal komme videre. Livet er i en eller annen henseende likesom «frosset fast». Spørsmålet blir da: Hvordan kan de inneklemt og fortrengete muligheter hentes fram igjen? Hvordan kan det fastfrosne livet forløses? I denne sammenheng kan den såkalte «sokratiske metode» være til hjelp.²⁰ Først og fremst fordi den framelsker en bestemt type holdning i møte med «menneskets sjel».

For det første gjelder det den grunnleggende respekt for konfidentens egenart, ansvarlighet og integritet. Skal det andre mennesket få virkelig og varig hjelp, må ansvarligheten for eget liv vekkes og de ressurser hun/han selv bærer aktiviseres. Sjelesørgerens oppgave er ikke å skape nytt liv. Snarere handler det om å gå inn i *jordmorens rolle*: Ved sin væremåte og sin samtalestil kan sjelesørgeren bidra til at det fastfrosne forløses slik at nye livsmuligheter kan se dagens lys.

For det andre kan sjelesørgeren innenfor jordmor-rollens atmosfære av trygghet og frihet, bidra til å så *den konstruktive tvilens frø*. Sjelesørgerens omtanke for konfidentens liv kommer til uttrykk i en form for «*innsiktsfull mistanke*»: Er det så sikkert at din ektefelle eller kollega tenker slik om deg som du tror? Er det så sikkert at konsekvensene av denne handlingen vil bli slik du frykter? Er du sikker på at du lider nå fordi Gud straffer deg for din synd? Kan det finnes andre sammenhenger? Nye måter å tolke erfaringene på?

Poenget er altså sjelesørgerens spørrende og utprøvende holdning i møte med tilvante tankeganger og adferdsmønstre i konfidentens liv.²¹ Når nye tanker formuleres, når bortgjemte følelser slippes fram og nye handlingsmønstre utprøves, kan nye livsmuligheter åpnes – både i konfidentens forhold til seg selv, til andres mennesker og til Gud.

(e) Det første målet: å våge å tilhøre sitt eget liv

Hva er målet for sjelesørgerens arbeide i møtet med «menneskets sjel»? Vi vil formulere det slik: Målet er å hjelpe konfidenten til å tale sant om sitt eget liv. Å gi han/henne mot til å eie sine egne erfaringer uten bortforklaringer, flukt eller forvrenging.

Det er dette som skjer på vei mot Emmaus: To fortvilte mennesker begynner å snakke. De forteller om det som har skjedd. De holder livet i sine egne hender. Kjenner tyngden av de erfaringer de har gjort. De utøser sitt hjerte. Og den tause medvandrer tar imot.

Denne første veistrekning er overmåte viktig i sjelesorgen. På sett og vis avgjøres alt nettopp her – når mennesker for alvor våger å kjenne på tyngden i de erfaringer livet rommer. For «menneskets sjel» kan ikke møte «Guds hjerte» hvis den systematisk går utenom møtet med seg selv.

Derfor må «mellom-rommets virkelighet» bli et sted der menneskets sjel kan våge seg fram fra sine skjulesteder. Et sted der det som gjemmer seg bak unnskyldninger og omskrivninger kan tre fram i lyset og få være det det er. Når dette skjer, forløses helbredende krefter. Når mennesket våger å tilhøre sitt eget liv, kommer det nærmere Gud.

4.2. Troskap mot Gud – møtet med «Guds hjerte»

Å tale om «Guds hjerte» er å nærme seg en virkelighet som er større enn noen kan fatte. Men nettopp denne virkelighet er sjelesorgens alfa og omega. Derfor er også troskapen mot Gud livsnerven i den kristne sjelesorg, og det blir viktig å spørre hvordan sjelesørgeren kan bli en medvandrer på konfidentens vei mot møtet med «Guds hjerte».

Vi vil peke på noen momenter av prinsipiell art. Disse vil vi profilere ved å trekke forbindelsen til sentrale anliggender i det vi ovenfor har sagt om møtet med «menneskets sjel».

(a) Troens lydhørhet – og den empatisk lyttende innlevelse

I sjelesorgens møte med «menneskets sjel» er den erfaringsbaserte menneskekunnskapen av vital betydning, og den empatiske lyttende innlevelse sjelesørgerens beste arbeidsredskap. Skal sjelesørgeren bli en troverdig tjener for «Guds hjerte», er imidlertid denne innlevelse i menneskelig erfaring ikke tilstrekkelig. Den må fordypes og forvandles til *troens lydhørhet overfor Gud*.

Hva menes med «troens lydhørhet», og hvordan kan denne utvikles? Sjelesørgeren øver «troens lydhørhet» når hun/han lever slik at den egne livsvirkeligheten er i stadig bevegelse «innover» mot de sammenhenger der Gud gjør sine gjerninger: Bibelordet, forkynnelsen, de sakramentale handlingene, bønnene, salmesangen m.m. Å øve «troens lydhørhet» betyr å øve den lyttende bønn som bringer alle livserfaringer inn i stillheten «for Guds åsyn». På dette «sted» må sjelesørgeren leve sitt eget liv, tyde og bearbeide sine egne erfaringer, kjempe sine egne kamper og øve sin egen tro.

Slik henviser «troens lydhørhet» til sjelesorgens opphav i Guds gjerninger samtidig som den gjenspeiler en bestemt side av sjelesørgerens eget gudsforhold: Når troen øves i møte med livets gleder og prøvelser, skjerpes

blikket for Guds nærvær og virke i verden. Når sjelesørgeren lever i åpenhet og sannhet med sin egen troserfaring, kan den lydhørhet og innsikt skapes som er forutsetningen for å kunne følge et annet menneskets sjel framover mot møtet med «Guds hjerte».

En blind kan ikke lede en blind (Luk 6). Men den som selv ser veien og går den, kan være veiviser for andre. «Troens lydhørhet» skal minne sjelesørgeren om dette.

(b) Kerygmatiske formidling – og den sokratiske dialog

I arbeidet med «menneskets sjel» kan sjelesørgeren anvende den sokratiske dialogens metode for å forstå erfaringer og forløse livsmuligheter som konfidenten selv bærer. I møtet med «Guds hjerte» støter denne klientsentrerte metode på en grense. Ikke slik at interessen for konfidentens liv svekkes. Men «troens lydhørhet» åpner et perspektiv som i en viss forstand forflytter fokus for tolkning og bearbeiding av konfidentens livsvirkelighet. For i møtet med «Guds hjerte» handler det ikke om innsikter eller livsmuligheter som mennesket selv bærer, men om det som Gud gir og gjør. Det handler ikke om menneskets evne til selvutvikling, men om Guds nyskapende makt.

I denne sammenheng kan derfor sjelesørgerens funksjon ikke lenger beskrives i analogi med «jordmorens»: å forløse det liv som konfidenten selv bærer. Snarere handler det her om å være tro tjener og klok forvalter av en annens eiendom: Gjennom tanker, ord og gjerninger skal sjelesørgeren formidle «en fremmed virkelighet»: budskapet om Guds gjerninger.²²

Vi har kalt denne funksjon i sjelesorgen for «den kerygmatiske formidling». Spørsmålet er nå: Hvordan skjer denne formidling i rammen av den konkrete sjelesørgeriske samtale?

Vi har berørt grunnleggende prinsipielle sider ved dette ovenfor. Det kan sammenfattes i to hovedsaker som det er grunn til å framheve i denne sammenheng:

(a) For det første ivaretas «den kerygmatiske formidling» i sjelesorgen når den sjelesørgeriske prosess systematisk åpner for og henviser til menighetens fellesskap som sjelesorgens bærende kontekst.²³ Mot ulike tendenser til individualiserende privatisering av religiøst liv, bør det i denne sammenheng framheves at nettopp menighetens gudstjenestefellesskap er den primære arena for møtet mellom «menneskets sjel» og «Guds hjerte».²⁴

(b) For det andre ivaretas «den kerygmatiske formidling» gjennom de tolknings-kategorier som former sjelesørgerens forut-forståelse. Når gudsåpenbaringen og den teologiske refleksjon former «de kognitive mønstre», forankres sjelesørgerens møte med konfidentens erfaringer i en kristen livstydning (jfr. pkt. 3.3.).

I forlengelsen av dette er det imidlertid nærliggende å spørre: Er denne bibelske og teologiske innsikten primært taus og implisitt i sjelesørgerens holdning og tenkning? Eller må sjelesørgeren for å ivareta «den kerygmatiske formidling» agere i rollen som forkynner? Er det bibelordene og bønnene som legitimerer samtalen som kristen sjelesorg?

Denne typen spørsmålsstillinger er viktige. I den sjelesorgfaglige debatt har de ofte vært drøftet med basis i nokså polariserte posisjoner:

På den ene siden har man hevdet med tyngde at sjelesorgens egenart er uløselig knyttet til den frimodige og autoritative formidling av Guds åpenbaringsord. Det menneske som søker sjelesorg skal ikke primært møte et lyttende medmenneske som søker å forstå, men en talende Gud som i sitt ord møter mennesket med den mest radikale innsikt og frigjørende «behandling» som finnes.²⁵ Mot dette har andre hevdet at en slik sterk aksentuering av Bibelordets posisjon, lett fører til en uheldig innsnevring og forvrengning av det sjelesørgeriske arbeidet: Det lidende medmenneske får ikke tid og hjelp til å utforske sammenhengene i sitt eget liv. I stedet forskyves fokus fra konfidentens konkrete livsproblematikk til en fremmed virkelighet i de bibelske tekster.²⁶

Begge disse posisjonene framstår etter vårt skjønn som uholdbare i sin ensidighet. De konstruerer motsetninger som ikke er gyldige. «Den kerygmatiske formidling» må derfor realiseres langs en annen vei. Denne vei vil vi lokalisere i spenningsfeltet mellom den «frihet» og «forpliktelse» som sjelesørgerens arbeide utfolder seg innenfor:

(i) Friheten: En åpen og dynamisk sjelesorg-relasjon forutsetter at sjelesørgeren kjenner en grunnleggende frihet i møte med konfidenten: Frihet til å være seg selv, frihet til å møte konfidentens problemverden slik den er, frihet til å bruke sitt eget skjønn etc. Med tanke på «den kerygmatiske formidling» innebærer dette bl.a. følgende:

– Spørsmålet om konkret anvendelse av bibeltekster og bønner må i stor grad overlates til sjelesørgerens menneskelige og kristelige skjønn. Å utarbeide faste regler og/eller bestemte prosedyrer som foreskriver når sjelesørgeren skal bringe bibelske tema på bane, hva som er velegnet tematikk, hvordan dette kan gjøres etc., er ikke tjenlig.²⁷

– Det er ikke Bibel-ordene eller bønnene som gjør en samtale til kristen sjelesorg. Den kloke sjelesørger vet at «alt har sin tid»: Å kunne tie er like viktig som å kunne tale. Også i denne henseende er Jesu eksempel utfordrende og lærerikt – ikke minst for alle oss som så gjerne vil komme til orde med vårt eget: Et langt veistykke framover mot Emmaus forholdt Jesus seg taus. Han sa ingenting, og viste dem ikke hvem han var. Hvorfor? Vi vet det ikke, men

det er fristende å gjette: Jesus kjente «menneskets sjel». Han visste hva Emmaus-vandrerne bar på. Og han visste hvor avgjørende viktig det var at de fikk si det alt sammen. Utøse sitt hjerte til et lyttende medmenneske.

I praktisk sjelesørgerisk arbeid vil det svært ofte være riktig å innta denne posisjonen: Å gå sammen med det andre menneske. La alle bibelord og fromme betraktninger ligge. Ta imot fortvilelse, sorg og sinne. Lete etter sammenhenger i liv som er slått istykker. En sjelesorg som hviler i troen på Gud har ingen hast med å forsere denne veistrekningen.

(ii) *Forpliktelsen*: Sjelesorg er noe annet og mere enn mentalhygienisk livshjelp eller «terapi i kirkelig kontekst» (Stollberg). Sjelesørgeren skal tjene møtet mellom «menneskets sjel» og «Guds hjerte». Dette forplikter og det knytter sterke tråder mellom det sjelesørgeriske prosjekt og *nådens midler*. Med tanke på «den kerygmatiske formidling» innebærer dette bl.a. følgende:

– Den sjelesørgeriske samtale må ikke bidra til å usynliggjøre nådemidlene og bringe Guds ord til taushet. I rammen av en kristen livstydning er dåp og nattverd, skriftemål og bibelord, bønn og gudstjenestefeiring ikke utvendige «kulisser» i livets drama – en slags «åndelig dekor» omkring den egentlige kampen. Troen plasserer nådemidlene og den virkelighet de formidler i sentrum både for universets og enkeltmenneskets liv: Her handler Gud med den verden som tilhører ham!

En sjelesorg som vil tjene menneskets møte med «Guds hjerte» vil derfor alltid søke inn mot denne virkelighet. Målet må være at dialogen mellom sjelesørger og konfident åpner et rom der nådemidlenes virkelighet framstår som eksistensielt meningsgivende og godt nytt i møte med konfidentens konkrete livserfaring.²⁸

– Den felles språkverden som sjelesorg-samtalen utvikler, vil normalt gi rom for og merkes av «troens språkunivers»: De symboler og metaforer som bibelordet og den levende kristne tradisjonen formidler, de bønner, salmer og sanger som uttrykker tidligere generasjoners livs- og tros-kamp; alt dette vil kunne være av uvurderlig betydning i den sjelesørgeriske prosess. Bibelordet står her i en særstilling. Det er grunn til å framheve alle de spennende muligheter som er knyttet til ulike måter å anvende bibeltekster på i sjelesørgerisk sammenheng.²⁹ I forlengelsen av det hermeneutiske perspektivet som vi har anvendt ovenfor, er det særlig nærliggende å peke på de muligheter *den narrative tilnærmingen* gir:

– Både i sjelesørgerisk og psykoterapeutisk sammenheng har man den senere tid kunnet observere en fornyet interesse for den betydning som *språklige symboler og fortellinger* har, både med tanke på mental helse og bearbeiding av dype eksistensielle og religiøse konflikter.³⁰ Dette gir til dels nye og meget fruktbare utgangspunkter for drøfting av den betydning og

funksjon som Bibelens fortellinger og den kristne tradisjonens symboler kan ha i sjelesørgerisk sammenheng. Den fortelling konfidenten skaper når hun/han beretter om sitt eget liv, kan tydes, bearbeides og eventuelt «ny-fortelles» i møte med bibelske fortellinger som har en tematikk og et rolle-galleri som svarer til konfidentens egen.³¹ I interaksjonen mellom «den lille fortellingen» (d.e. historien om konfidentens liv) og «Den Store Fortellingen» (d.e. historien om Guds gjerninger) kan virkeligheten åpne seg og «menneskets sjel» får møte «Guds hjerte».

(c) Det endegyldige målet: å våge å tilhøre En Annens liv

Møtet med «Guds hjerte» har dette siktemålet: At konfidenten idet hun/han taler sant om sitt eget liv skal møte sannheten om Gud slik den viser seg i Jesu Kristi liv.

Også her viser Emmaus-vandrerne veien. For med sin taushet og sin tale gir medvandrerens Jesus den treenige Gud et nytt navn. Gud er «Immanuel»: Han søker oss og frelser oss idet han blir som en av oss. Går sammen med oss. Gir sitt liv for oss. Emmaus-vandrerne får et nytt liv fordi de med alt sitt eget våger å tilhøre Den Andres liv. De flykter ikke fra sitt eget, men tar imot det liv Den Andre gir.

Her møtes veiene: I Jesu Kristi liv og gjerning er «nærhet til mennesker» og «troskap mot Gud» en og samme sak. Å åpne vei mot møtet med den fremmede, å henvise mennesker til den virkelighet der Jesus Kristus bryter brødet og gir seg selv, er sjelesorgens hovedsak.

V. Epilog: Sjelesørgerens klokskap og Guds dårskap

Sjelesørgeren og konfidenten deler dette menneskelige grunnvilkår: De ser og forstår stykkevis. Kunnskapene er mangelfulle og innsikten fragmentarisk. Vi kommer aldri lenger enn dette: Vi ser som i et speil – i en gåte.

Når sjelesorgens «sted» plasseres i det åpne spenningsfeltet mellom «menneskets sjel» og «Guds hjerte», er det maktpåliggende at denne innsikten holdes levende. Få ting er mer risikabelt i denne sammenheng enn sjelesørgere som taler med store, entydige og skråsikre bokstaver både om menneskelige problemer og om Gud. Det betyr ikke at det er en dyd å tvile og være usikker. Men det betyr at det er nødvendig å leve med en vital bevissthet om sine egne grenser.

Den kloke sjelesørger vet at hun ikke vet. Hun vet at å stå overfor et annet menneskes livsverden, er å stå overfor det gåtefulle, det som unndrar seg, det vi aldri forstår fullt ut. Hun vet også at å søke «Guds åsyn» og å tale om «Guds hjerte» er å nærme seg en virkelighet som overgår alt vi kan fatte

(1 Kor 1).

Derfor trår den kloke sjelesørger varsomt og med små skritt på veien mot «menneskets sjel» og «Guds hjerte». Ordene kan være tydelige og holdningen fast. Men bokstavene er oftest små. Sjelesørgeren er ikke mennesket av de mange ord, men tjeneren for Det Ene Navn (Bohren). Målet er henvisningen til den livsfornyende virkelighet i Immanuel og hans gjerninger.

Slik er sjelesørgeren veiarbeider. Han følger konfidenten på hennes egen livsvei. Og langs denne livsvei rydder og bygger han vei for Han som kommer: Den jordvendte kjærlighetens kjempende Gud. Han som aldri slipper det mennesket han elsker.

Noter

- 1 En grei oversikt over tendenser og særtrekk i norsk sjelesorgforståelse finnes hos T.J. Sørensen: «Sjelesorg på norsk. Typiske trekk og utviklingslinjer i norsk sjelesorg.» I Tidsskrift for Sjelesorg (= TFS) nr. 1/1985, s. 5–15. En omfattende studie av ulike sjelesorg-tolkninger i kirkens historie finnes i W.A. Clebsch & C.R. Jaekle: *Pastoral Care in Historical Perspective* (New York 1967). Til den ulike utforming av sjelesorgen innenfor forskjellige konfesjonelle tradisjoner, se A.V. Campbell (ed.): *A Dictionary of Pastoral Care* (London 1990), s. 190–197.
- 2 Dette anliggendet vektlegges i varierende grad innenfor sjelesorg-tenkningen. Fruktbare drøftinger av sjelesorgens teologiske identitet og kirkelige forankring kan man finne f.eks. hos følgende: D.S. Browning: *The Moral Context of Pastoral Care* (Philadelphia 1976); H. Tacke: *Glaubenshilfe als Lebenshilfe. Probleme und Chancen Heutiger Seelsorge* (Neukirchen 1979); J. Patton: *Pastoral Counseling – a Ministry of the Church* (Nashville 1983); O. Wikström: *Den utgrundliga människan. Livsfrågor, psykoterapi och själavård* (Göteborg 1991), s. 101ff.
- 3 To svenske bøker drøfter den sjelesørgeriske samtalerelasjonens problematikk på en lett tilgjengelig måte: A. Olivius: *Att möta människor. En bok om själavårdssamtal* (Stockholm 1985); E. Haglund: *Möte och dialog. En bok om enskilt samtal* (Stockholm 1978). Jfr. også T.C. Oden: *Kerygma and Counseling* (New York 1978). En mer allmenn framstilling med gode poenger finnes hos A. Engquist: *Om Konsten att Samtala* (Gävle 1984).
- 4 Dette kan illustreres med henvisning til to svært forskjellige tolkninger av sjelesorgens egenart: Ser man på sjelesorgens egenart hovedsakelig under synspunktet «Guds ord forkynt til den enkelte», vil «mellom-rommets virkelighet» primært analyseres med henblikk på spørsmålet om hvordan Guds ord kan formidles mest mulig klart og sakssvarende i sjelesørgerisk sammenheng. Typisk representant: J.E. Adams: *Competent to Counsel* (Grand Rapids 1970) og *The Use of Scriptures in Counseling* (Grand Rapids 1975). Ser man derimot sjelesorgens egenart vesentlig under synspunktet «bearbeiding av følelsesmessige konflikter som hemmer en sunn livs-utfoldelse etter Guds vilje», vil det være naturlig å tematisere «mellom-rommets virkelighet» vesentlig under synspunktet dynamisk-emosjonell interaksjon. Typiske eksponenter: H. Clinebell: *Basic Types of Pastoral Care and Counseling* (Nashville, 1984); D. Stollberg: *Therapeutische Seelsorge* (München 1969).

- 5 Begrepet «hermeneutikk» kommer fra et gresk ord som betyr tolke, forstå o.l. Begrepet kan oversettes med «fortolkningskunst» eller «vitenskapen om fortolking». Å anlegge et hermeneutisk perspektiv på den sjelesørgeriske relasjonen betyr å undersøke hva forståelse er og hvordan den etableres i sjelesørgerens møte med konfidentens livsverden. Flere nyere bidrag til sjelesorg-debatten har vist hvor fruktbar en slik tilnærming kan være. Se Ch.V. Gerkin: *The Living Human Document. Re-Visioning Pastoral Counseling in a Hermeneutical Mode* (Nashville 1984); D. Capps: *Pastoral Care and Hermeneutics* (Philadelphia 1984). Gerkin orienterer seg hovedsakelig ut fra H.G. Gadamer's hermeneutikk, mens Capps primært anvender P. Ricoeurs hermeneutiske filosofi. Dette gir mange berøringspunkter mellom de to sjelesorg-tenkning, men også karakteristiske forskjeller. For en bredere innføring i hermeneutikkens relevans for den praktiske teologi, se D.S. Browning: *A Fundamental Practical Theology: Descriptive and Strategic Proposals* (Minneapolis 1991).
- 6 Viktige sider av denne prosessen er godt beskrevet hos Ch. Gerkin (1984), se særlig kap. VI, s. 121 ff. Jfr. også D. Capps: *Forandringens mulighet* (Fredriksberg 1990), s. 183ff.
- 7 For drøfting av begrepene i den praktiske teologiens kontekst, se Browning (1991) og Gerkin (1984). Til den allmenne problematikken, se H. Skjervheim: *Deltakar og tilskodar – og andre essays* (Oslo 1976).
- 8 Derimot kan og bør vi bestrebe oss på for det første å arbeide for å bevisstgjøre så langt som mulig de forutsetninger vi bærer med oss til møtet med det andre menneske. Dernest arbeide med å prøve holdbarheten i disse forutsetningene både i relasjon til den teologisk-normative innsikten og i relasjon til den empirisk-vitenskapelige kunnskapen. I tillegg bør man også søke å komme på sporet av på hvilken måte disse forutsetningene samtidig muliggjør og begrenser min lyttende innlevelse i medmenneskers situasjon. Alle disse arbeids-oppgavene konfronterer sjelesørgeren med behovet for og nødvendigheten av veiledning.
- 9 Debatten omkring sjelesorgens teologiske integritet i møte med de empiriske humanvitenskapene (f.eks. psykologi/psykoterapi m.m.) kan lokaliseres til dette punkt. Det er ikke mulig for oss å gå inn på en mere dyptgående drøfting av dette her. Vår grunnholdning skulle allikevel komme klart nok fram i det følgende. Viktige synspunkter til debatten finnes i drøftingene hos f.eks. Tacke (1979); Gerkin (1984); A.V. Campbell: *Rediscovering Pastoral Care* (London 1981); T.C. Oden: *Care of Souls in the Classic Tradition* (Philadelphia 1984). En verdifull prinsipiell klargjøring med basis i luthersk teologi finnes hos R. Skottene: «Sjelesorgens identitet i møte med psykodisiplinene» i *Tidsskrift for Teologi & Kirke* (= TTK) nr. 1/1977, s. 1 ff.
- 10 Det sier seg selv at sjelesørgeren i samtale med konfidenten må benytte seg av en helt annen språkform enn de dogmatiske kategoriene som vi her har anvendt. Men det er altså sjelesørgerens store utfordring å bidra til å vise at den livstydning som disse dogmatiske kategoriene uttrykker, virkelig er erfaringsnære og eksistensielt meningsfulle i relasjon til konfidentens konkrete livssituasjon.
- 11 Dette allmenne synspunktet er sentralt både i hermeneutisk orientert filosofi (f.eks. Heidegger og Gadamer) og innenfor kunnskapssosiologien (f.eks. Berger og Luckmann). Til orientering se O. Wikström (1991), s. 63 ff.
- 12 Selv om en slik konsentrasjon om psykovitenskapene også har problematiske sider og kan påføre sjelesorgen uheldige perspektiv-vridninger (f.eks. overeksponering

- av individet, for sterk fokusering på følelser etc.), er den allikevel forståelig både av historiske og «systematiske» grunner: Således har psykiatrien/psykoterapien utvilsomt «overtatt» flere av de helbredelses-funksjoner som kirken og sjelesorgen før tok hånd om. Dessuten rommer forholdet mellom sjelesørger og konfident en rekke sentrale problemstillinger som er ganske parallelle til de psykoterapeuten møter i relasjon til sin pasient. Til drøfting av dette se *O. Wikström* (1991), s. 101 ff.
- 13 Ser man bort fra enkelte svært konservative biblistiske og/eller karismatiske sjelesorgbøker, vil en slik anvendelse av psykovitenskapelig innsikt være et gjennomgående trekk i alle fagbøker som drøfter konkret sjelesørgerisk problematikk. Dette gjelder alle de tre nivåer vi her omtaler. Et godt eksempel på dette finnes i den verdifulle håndboken til *R.J. Wicks/RD. Parson/D.E. Capps* (eds.): *Clinical Handbook of Pastoral Counseling* (New York 1985). Se også den prinsipielle drøfting i *T. J. Sørensen*: *Det fir-foldige menneske. Et personlighets-spiel til sjelesørgerisk bruk* (Oslo 1983), kap. 11.
 - 14 Det problematiske i en teologi som avviser den allmenne, erfaringsbaserte vitenskapelige kunnskapen (f.eks. den psykologiske) er vesentlig knyttet til skapelsesteologien og læren om den allmenne åpenbaring. Se til dette de anførte arbeidene av *Skottene* (1977) og *Sørensen* (1983), dessuten *L.G. Engedal*: «Teologisk antropologi og empirisk humanvitenskap. Refleksjoner over empirisk orientert humanvitenskaps egenart og relevans med henblikk på teologisk antropologi», i «Ung Teologi» nr. 2/1989.
 - 15 CPE-tradisjonen innenfor amerikansk sjelesorg har blitt sterkt kritisert for å ha «forrådt» sjelesorgens teologiske integritet til fordel for psykologisk og terapeutisk innsikt. En del av kritikken skyter utvilsomt over mål og er basert på teologiske premisser som vi ikke kan godta, jfr. *Adams* (1970). Andre fremmer viktige og velbegrunnede kritiske synspunkter i analysen av den teologi som store deler av den terapi-orienterte sjelesorg i USA og Tyskland etter hvert kom til å utvikle. Se til dette *Tacke* (1979); *Gerkin* (1984), s. 11–54; *E.B. Holifield*: «A History of Pastoral Care in America: From Salvation to Self-Realization» (Nashville 1983); *C.E. Braaten*: «A Theological Critique of Pastoral Care and Counseling» i bok av samme: *Justification. The Article by Which the Church Stands or Falls* (Minneapolis 1990) s. 155–169.
 - 16 Jfr. *I. Bengtsson*: «... Slog følge med dem. En bok om själavård och själasörjare (Göteborg 1991); *Olivius* (1985); *Wicks/Parsons/Capps* (1985); *Engquist* (1984).
 - 17 Til ulike sider av denne tematikken, se *Bengtsson* (1991), kap. VII, s. 135 ff.; *Olivius* (1985), s. 115 ff.; *J. Scharfenberg*: *Seelsorge als Gespräch* (Göttingen 1972), s. 68 ff.
 - 18 I møte med denne problematikken vil en fruktbar sjelesorg ofte ta form av en varsom og tidkrevende form for «språklæring»: Konfidenten må få mulighet til å utvikle et personlig språk som kan uttrykke, differensiere og formidle de diffuse og fastfrosne følelsene som sjelen bærer på. Først med basis i en slik «språklæring» blir det mulig å bearbeide de emosjonelle knuter og konflikter som konfidenten bærer. Dette kan være avgjørende viktig både med tanke på relasjonen til medmennesker og med tanke på konfidentens gudsrelasjon slik denne kommer til uttrykk f.eks. i personens gudsbilde. Sjelesørgerisk arbeid med denne type problematikk forutsetter et visst nivå av følelsmessig modenhet og selvinnsett hos sjelesørgeren selv.
 - 19 Gode overveielser til dette finnes hos *Bengtsson* (1991), s. 159 ff.; *Olivius* (1985), s. 155 ff.

- 20 «Synspunktet for min Forfatter-virksomhed» (1859/1970), s. 34.
- 21 En grundig og instruktiv innføring i bruk av «den sokratiske metode» i psykoterapeutisk sammenheng gir *J.C. Overhalser*: «Elements of the Socratic Method. Part I: Systematic questioning / Part II: Inductive reasoning» i «Psychotherapy» nr. 1/1993, s. 67–85. Anvendelse av tankegangen i sjelesørgerisk sammenheng finnes bl.a. hos *Bengtsson* (1991), s. 44ff.
- 22 Denne «strategien» er et viktig element innenfor den type psykoterapi som kalles «kognitiv terapi» (fokus på innlærte mønstre i tanke- (og handlings-)liv). At sjelesorgen har noe å lære også av denne type terapeutisk tilnærming – og ikke bare av den psykodynamisk orienterte terapi (fokus på følelser og fortid) – er åpenbart. For innføring i «kognitiv terapi», se allsidig temanummer om denne terapiform i «Tidsskrift for Norsk Psykologforening» 30/1993.
- 23 Etter vår vurdering drøfter *Tacke* (1979) denne problematikken på en fruktbar måte (se f.eks. s. 37 ff.; 137 ff.). Det samme gjelder for *Capps*: *Biblical Approches to Pastoral Counseling* (Philadelphia 1981), og på mer prinsipiell og allmenn måte også *Gerkin* (1984).
- 24 Jfr. anført litteratur i note (2).
- 25 Det er av betydning i denne sammenheng å merke seg den fornyelse av interessen for ritualenes betydning som har funnet sted innenfor sjelesørgerisk og religionpsykologisk forskning de siste årene. Man har (gjen-)oppdaget det betydelige sjelesørgeriske og terapeutiske potensialet som er knyttet til f.eks. deltakelse i former av gudstjenestelig fellesskap. En kortfattet og grei innføring i emnet gir *E. Ramshaw*: *Ritual and Pastoral Care* (Philadelphia 1987). Se også *Capps* (1990), s. 147 ff.; *O. Wikström*: «Liturgy as Experience – the Psychology of Worship» i *T. Ahlbäck* (red.): *The Problem of Ritual* (Stockholm 1993), s. 83–100.
- 26 Jfr. *Adams* (1971) som eksempel på en meget polemisk og ekstrem posisjon.
- 27 I nærheten av denne posisjonen er det naturlig å plassere f.eks. *Clinebell* (1984 – mest utpreget i 1966-utgaven) og *D. Stollberg*: *Therapeutische Seelsorge* (München 1972).
- 28 Når dette ikke anbefales, har det både teologiske og dynamiske grunner: Detaljerte anvisninger av bestemte bibelord som «svar» på bestemte typer av problemer formidler oftest en uhistorisk, skjematiserende og tilfeldig utvelgende Bibel-bruk. Dessuten binder den lett sjelesørgerens oppmerksomhet på en uheldig måte, og fungerer distraherende med tanke på den innlevelse, åpenhet og respekt som konfidenten må møtes med.
- 29 Viktige sider av dette drøftes på en god måte i *W.E. Hulme*: *Pastoral Care and Counseling: Using the Unique Resources of the Christian Tradition* (Minneapolis 1981). Jfr. også *Capps* (1981); *Tacke* (1979); *Patton* (1983).
- 30 Jfr. *Capps* (1981) og (1990), som på en interessant måte knytter forbindelser mellom Bibeltekstenes litterære form (klagesalmer, ordspråk og liknelser) og ulike typer av sjelesørgerisk problematikk. Se også *W.B. Oglesby*: *Biblical Themes for Pastoral Care* (Nashville, 1980).
- 31 Se til dette *Gerkin* (1984), kap. VI–VIII; *P. Vitz*: «Narratives and Counseling. Part I: From Analysis of the Past to Stories About it» og «Narratives and Counseling. Part II: From Stories of the Past to Stories for the Future» i «Journal of Psychology and Theology» nr. 1/1992, s. 11–27.